

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 56 (10348)

1977 чылдың март 8, вторник

1925 чылда үлөөлөттүңгөс Эртээ 2 рал.

СОЦИАЛИСТИГ АДА-ЧУРТТУҢ ЧАЛБЫШТЫГ ПАТРИОТТАРЫ— СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!

ЧОГААДЫКЧЫ ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Б. Ш. ДОЛЧАНМАА,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң Даргазы

бирги чылда маалымат кыш-ажыда төлөтүг салышкыны кыргыч.

Октябрийн социалист Улут революциямы күш-ажык херэеженери чүс-чүс чылдарның дарлалында хостал, эр улус-биле дең эргелиг болдуруп, инитиледик политиктиг, экономиктиг болгаш социал бугу амьдалында киржир ий-бак аргалары берген. «Бо-лу-нуң бактаал туруп хелгенини баштайгы айларында-ла херэеженери эрге-ажым дээш совет эрге-чакырганын кылган чүүлдериниң чартына белин чыгыс-даа куруне болгаш чыгыс-даа демократтыг хоолу-жудулга кылбаан. Ычангай бис апаа чортгарлар эргелиг-даа бис» деп. В. И. Ленин билээ.

Шылап-ла бистерге совет херэеженерге, ССРЭ Конституцияны 122-ги чүдүнде «Бизин состерден үнелик чагыл сөстөр чок. Бистин хой патриоттыг Төрүн чуртувустун бугу кыстарыга тывыскаан дең эргени, хосталганы, инитиледик бугу политиктиг, культура болгаш ажил-агым амьдалында эр кижиле биле деңге киржир боттук аргалары мила магалдаан.

Коммунист партия херэеженери күш-ажылыны, амьдалыны байдалы эки-жидер, оларның эрге-мергежилик чечкелени. Уре-тунелдег ажилдарына, хой-инити ажилына киржирине, уругла-рын кижилерине улут ар-галары болуң дээш бугу чүүлдерин кылып турар.

Херэеженер бистин Төрээ чуртувустун хой-инити амьдалында индекейг киржикчилери. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарына үштүк бир кезин, РСФСР-де, чер-чер Советтериниң депутаттарына 49 хуузу херэеженер, Тывада үш херэеженер ССРЭ-ниң

Дээди Совединиң депутаты. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутатына 52 херэеженер сонгукан. Бистин чуртувуста улус ажил-агымда ажилчыларның болгаш албан-хаакчыларның чартыктан хой кезин херэеженер. Боттарының билини бедилеп, мергежи чедип аларына бугу аргалары херэеженерге берген. Чурттуң улус ажил-агымда дээди болгаш ортума тускай эртемчилериниң 59 хуузу, үш ийженериниң бирээзи, дорт эмчилик-не-үжү, кода ажил-агым спецалыстери 45 хуузу, башкыларын дорттун үш кезин бистин алдарыг херэеженериан. Совет херэеженер эртемчи болгаш культураны хөгжүлдесин төлөтүг үдүн кырип турар.

Оңу беш чылда чонун чаагай чорун бедилер талазы-биле партияның айтык улут программасы херэеженерге оңа үжүр-дузалыг. Беш чылды инитине ажилчыларын болгаш албан-хаакчыларын ортума талазы 16—18 хуу, инитиледик хергелел фондуларында төлөвирлерин болгаш чыгелелдерин. 30 хуу кодулдир. Эвээш шалын алар өг-бүлелерини орулгап өстүрерине оңа кичээтэй салып турар. Бир эвес 1965 чылда чонун 4 хуузуң өг-бүленин кижини бүрүзүн оңаштыр орулгады ийла 100 рубль ажил турган болза, беш чылды төңүзүлдө чонун чартык хире кезин ол хире орулгап болур. Бажан ажилы улам ийай чигелери база улут үжүр-дузалыг болуң

турар. Бүгү чурттамы кышкы, Тыванын херэеженери республиканын ажил-агым, культуру тургузушкунуң бугу алдарларының ийкейлеп киржикчилери. Херэеженерден куруне болгаш хой-инитиниң мергежилдег ажилчылары, бугурулгени комардирлер, эртемденер, специалистер өскен. Оларнын оодурунда хой-инити ажилчылары Х. А. Анчычаа-Тока, Т. Ч. Норбу, райкуком даргазы Н. Б. Тюртук-Кара, партия амьдалчылары С. С. Куулар, А. А. Зайцева, совхоз директору ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты О. П. Чуева, транспорт эртемчии начальниги оралкачы Л. Р. Хасанова, эртем кандадтары З. Б. Чадамба, М. А. Хадахаа, эмчилер Г. И. Федорова, А. Н. Ли, Т. М. Зверева болгаш өскелер-даа ажил-херекке боттарыны найгамчыктыг эрес шудуругун көргүскен.

СЭКП-ниң XXII съездин аттыг совхозтуң салының ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты А. С. Б. Монгуш, СЭКП-ниң XXV съездинин делегаты, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарыг турдугжуу А. И. Ельшова, «Ленинчи орук» совхозтуң былаа ажаакчыы В. Т. Лапшина, Эриинин «Морен» колхозуну хойжуу М. Т. Белээ, «Кок-Тей» совхозтуң куш ажаакчыы М. Г. Рукасева, фронтун чоран хоочун хойжуу В. Ч. Байлак олар ышкан он-он мурнакчылар оңу беш чылды

Коммунист партия, Совет чааг херэеженери коммунист тургузушкунга салышкыны бедиле үнелер турар. Эрткен беш чылды түн-молдери-биле бистин республиканын херэеженеринден 579 кижини ССРЭ-ниң орденнери-биле, оларның 40-ин Ленин орден, 895 кижини медальдар-биле шагнаан. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң хуудуг аттары 282 херэеженерге тывыскаан.

Ие-херэеженер. Бистин чуртувуста олар чаагай сагыш салышкыл-биле хурааткен. Тыванын 744 херэеженерине «Маадыр-не» атты, 28 муң экиг кижиге «Иениң алдары» орденнери, «Иениң медаль» медальдары тывыскаан. Чоон-Хемчик районда хойжу, Маадыр-не М. Д. Сат болуң өг-бүленин ээп Д. Ч. Сат-биле амьдалыны, күш-ажылың ооршуктуң деңге үлөжип чоруру. 13 уругу төлөтүг кижилер кылдыр өстүрген бо өг-бүлде эртен чылың төрүүр чүс хойдан-ла 126 хураганын мели ап, долуктурган. Оларын сакмашкың уруу Евдокия хураган өстүрер талазы-биле республика чемпиону болганы та-варыга эвес.

Совет эрге-чакырганын чыла-ларында бистин чуртувуста иени болгаш чашты камгалаарың бир ай система тургу-стунган. Ие-херэеженериң инитиле амьдалында, бугу-рудег идекейг киржирине-ге таарымчалыг бойдалды тургузар дээш уруглар садтары-ның, асылдериниң ченгелди камбарган.

(Төрчүзү 2-ги арманда).

БАЙЫРАЛ-БИЛЕ ЭРГИМ ЭШТЕР

ТӨРҮТТҮНГЕН ХУНУҢ АЛГАП...

Чайгы хуниң херелинде чечек шышап, Чадым кыс сөөк төрүттүңүн хуңчү алдар. Четен өстүң дөжжигиң шалып аар дээш Элден дүп дөг, чуртталганың өргий бодаш. Эрдедени, чассытканың хүдөөң ап көр. — Черим каастар салганым боз, чараш кылым! Кашпаа хөзөн хээлей ивөөң коппаар дөг. Хаваам көшкен сытыгларың суйбай, туткаш. Эртепш-не чадым шаамың сактың көр мен. Эртен оруум эгезинде ыдыктап маал, Сагышымым—хурец дымта чөлөншкен.

Сагыш шышап, хуниң өзүң өрар-дыр мен. Согуң, чадым оолдар өөрүм арамыда, Соруг манаан ачты атам кожазында, Дөшкүн шышап мунгаранчыг шуурганыда, Кайтамчык чай—өөрүшүңүң херелинде Наадыма оруң дилеп, муңуңубай, Төөдө шышап хуниң кырың өрар-дыр мен. Тедей өскен дымтар шышап, мээң-биле Делвешип көр эгитерин көрүп өр мен. Эгелеш каап ажил-үлөм хүдөөң алган, Эвиңиңе чедире бээр чадым соруг Сагышымга ооршуктуң бодаратың. Чадым кысты алгаан ырым төрүттүңүд.

Ю. КЮНЗЕГЕП.

Төрүн чурт бодунуң кыстарың алдаржыдып тур

Делегейниң херэеженер хуниңге тураскааткан байырлыг хурал

Эвилелешкен республикаларын, Россия Федерациянын крайларының болгаш областтарының төлөөлекчилери Делегейниң херэеженер хуни —март 8-ти хообаштыр ССР Эвилелиниң Улут театрына чыгып келген.

Боттарының ажил-ажы-биле Төрүн чуртун алдаржыткан кижилер—үлөтүрүп аны-бүрү азырларында ажилчы херэеженери, алдарыг колхозчу херэеженер, эртемденер, культура ажилчылары, Ада-чуртун Улут дайының хоочунары, партия, совет болгаш хой-инити органдарының төлөөлекчилери алга олурган.

СЭКП-ниң Москва хооромунун секретари Р. Ф. Лементьева хуралды айткан. Совет херэеженерге СЭКП Топ Комитетиниң чедирең байырың ол номчуруга чылаанар анигитиң, үдүгүчүлөдиг амыш кашакшымы-биле уткаан.

Совет херэеженер комитетиниң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтымы В. В. Николаева-Терешковага сөс берген. Байыр чедирең чыгып сөстери дээш, коммунист тургузушкунга херэеженериң ролюн бедиле үнелөөң дээш, чонун чаагай чортуң дугайында, херэеженер дугайында партияның Топ Комитетиниң, СЭКП ТК-ның Политбюроупун болгаш м. Л. И. Брежневтиң шүүт болуң чаагай салып салышкының үдүгүчүлөдиг турары дээш хурал киржикчилериниң болгаш бугу совет херэеженериң муралдап тураттын хаамылаан өөрү четиришиканың ол ийергелдээш.

Боттарының бугу чедикчи-нинериң төрүн партиямың

ажымында чедип алганың совет херэеженер билер деп ол чугалаан. Бистин чуртувуста ажил-иничи херэеженери СЭКП-ниң болгаш Совет куру-нениң тэбигиңа ынакшалыг лаштык болгаш инитки поли-тиказы ийиң-биле деткиң турары В. В. Николаева-Терешкова делегейге, олар боттары-ның бугу күжүн, дуржулгазын болгаш билини партияның XXV съездинини инитилериниң амьдалында чедикчилерин бот-талдарына бээр. Улут Октябрың 60 чыл сөөк күш-ажыкты чедикчилериниң биле демделээр дээрин СЭКП ТК-га бузурткан.

Тайбын болгаш делегейге калы ажилдамыга дээш, үдүс-тарын хосталгазы болгаш ха-маарышас чорут дээш улуд мыйгы демсел талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездиниң хүдөөң алган программаның, СЭКП-ниң болгаш Совет куру-нениң улустарың хая-дам-ы-гында эрге-ажыктарың база күндө-чүткүлдериң алдергей-лөөң тайбыңа ынакшалыг чаа эгелээшкениң делегей-ниң хой-инитиниң аны-биле деткиң турары В. В. Николаева-Терешкова делегейге.

Бажынар тудар № 1 комбинаттың комплекстиг бригадалы-ны бригадир, РСФСР-ниң алдарыг турдугжуу А. М. Су-ровцев байыраал-биле холбаш-тыр совет херэеженерге мос-квалыкларын мурунчал ийиң байыр чедирген.

«Октябрийн социалист Улут революциямың 60 чыл оюң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын турдугулар Москвамың бугу ажилчы чон-лары-биле бир дөмей, улут со-рук-кыришик-биле уткаан. Алдарыг юбилейи күш-ажык-та чаа-чаа тинделер-биле

уткуур деп партияның кыты-гынагы харым кылдыр комби-наттың коллективин турталга шолуң ажилга ла кырип тала-зы-биле беш чылды ийи чыл-дыңг планын 1977 чылды дека-брь 1-ге чедир ботталдыра турарын хулаангын.

Бисте чарым мураакчылары-ның аразында херэеженер эвээш эвес деп, А. М. Суровцев чугалаан. Тудугта шалымы ажил-иничи олар хой-инитини ажил-чорудуу-биле холбаш-тыр турар. Бистин комбинат-тың ажилчы 12 херэеженериң ажилчы чонлар депутаттары-ның Москва хоорай болгаш ре-гион Советтериниң депутатта-рына сонгаан. Көй-хөл херэе-женер пропагандагер, агитат-торлар, профсоюз болгаш комсомол активчилери болуң турар. Чүс-чүс херэеженер кы-рип өөренир болгаш кезжөки техникумнара база дээди өөр-едиге черлерине, мергежил бедилериниң курстарында өөр-енип, бот-тымыгары уруң чүдө киржин, спорте хал-дышын турар. Ычанга оң-бө-йүндө ажилчы салышкыны бол-гай оларга оңаштып турар бол-гай. Силерни бунның ажил-чы-ниң дээш силерге ажаак уду-биле өөрүң четиришик, бистин эртим херэеженери-не!

Москва областың Серпухов районунуң «Звонский» дээр совхозунуң ногаажык брига-дир, Социалист Күш-ажык-тың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрү-не папшалыкы лауреаты Г. И. Рыбалова күш-ажыкты бугу чедикчилериниң үнеленин со-вет кижилер дугайында, ажил-чы херэеженер дугайында партияның сагыш салышкыны болуң турары чугалаңга дем-делгэн. Ычанга бөгүд, хе-

ЧОННУҢ БЕДИК КӨДҮРЛҮШКҮНҮ

Тыва АССР-ниң бугурукчу күштерин улам ийай хөгжүдөр дугайында партияның болгаш чааактың доктаалы—ленинчи национал политикамың чаа ча-йыныпчак илерең, тыва чонун материалдыг бол-гаш культуруга дөңгөңү улам бедилер талазы-биле ала сагыш салышкыны болуң турар.

Оң дугайында өөрүшкүңү, шаамың ажил-ипче кыйгы салган тур-оруктуң өстөрүн чир бурдуу-рун дыйнап болур. Бо хуниңде ук доктаалга, СЭКП обкомунуң IV пленумунуң инитилерине холбаш-кы ажилчы чонун хуралдары болгаш митингилери реуубуликаның бугу-ле булуңдарында болуң эргилеп турар.

ТЭЭП. Бай-Тайга районун Төвүде сентяге-түдүг устат-тогуңуң коллективиниң ажил-чи-чилериниң ийи хурагына бригадир Серен Чалов сөс алгаш, оңч бригадалы Улут Октябрың 60 чыл оюңуң бай-ыраалыңа чедир ийи-ийи аал ишти чурттаар ийи ба-жыны ажилгалга кырип, оң бажыны сентягенин чуга-лаан.

«Тээди» совхозтуң Кыма-даг салбырында өшкү надар-чымы Салтан Саидо оңу беш чылдың бирги чылында чүс өшкүдөн-не 105 анай, өшкү бурдууден 1,2 кг дүк алган болза, а бо чылды оон-даа эки түнелди — чүс өшкүгө оңаштыр 110 анайың, бир өшкүдөн-не 1,2 кг дүгү алы-рин хулаангын.

Оң-ла ажил-агымдың Эр-Хавак сүт-бараан фермалың салыңчы Куулар Борбат бо чылды ийек бурдууден-не ортума-биле 1500 килограмм сүттү саар деп сөзү берген.

ТООРА-ХЕМ. «Тоора-Хем» совхозтуң Май-1 салбырыга 129 кижик киржикчилег мн. дег болган.

Тыванын бугурукчу күштериниң хөгжүдөр талазы-биле партияның болгаш чааактың доктаалы Совет Эвилелиниң оюмында амык Тыва рес-публиканың хөгжүдесиниң,

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ ЭШ В. В. ГОРБАТКОГА ЛЕНИН ОРДЕНИН ТЫВЫСПЫШААН, ИЙГИ «АЛДЫН СЫДЫС» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАННААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Орбитаның «Салют-5» эртем станциялыга болгаш «Союз-24» транспорт кораблыга ужудушкуну чедикчилег ботталдырары дээш база апаа эрес-дилем болгаш маадырың чорукту көргүскени дээш Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтымы эш Виктор Васильевич Горбаткога Ленин ордени болгаш ийги «Алдын Сыдыс» медалын тывыскаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретари М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1977 чылдың март 5.

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ Ю. Н. ГЛАЗКОВКА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Орбитаның «Салют-5» эртем станциялыга болгаш «Союз-24» транспорт кораблыга ужудушкуну ботталдыр-ганы дээш Юрий Николаевич Глазковка «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтымы» атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретари М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1977 чылдың март 5.

ЭШ Ю. Н. ГЛАЗКОВКА «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Орбитаның «Салют-5» эртем станциялыга болгаш «Союз-24» транспорт кораблыга ужудушкуну ботталдыр-ганы дээш Юрий Николаевич Глазковка «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтымы» атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретари М. ГЕОРГАДЗЕ.

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ Ю. Н. ГЛАЗКОВКА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Орбитаның «Салют-5» эртем станциялыга болгаш «Союз-24» транспорт кораблыга ужудушкуну чедикчилег ботталдыр-ганы дээш Юри Николаевич Глазковка «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтымы» атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретари М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1977 чылдың март 5.

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ Ю. Н. ГЛАЗКОВКА «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Орбитаның «Салют-5» эртем станциялыга болгаш «Союз-24» транспорт кораблыга ужудушкуну ботталдыр-ганы дээш Юрий Николаевич Глазковка «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтымы» атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретари М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1977 чылдың март 5.

АДС-КЕЖИНИН ЧАЯКЧЫЛАРЫ

ЧОЛДУГ ЧҮРЕК

«Бистин чуртувуста кайгамчык улуг, төөлүгү уjur-дузалыг социал сорулганы чедишинниг шийтпирлэн—херэеженнерниг бзуулуг дең эргезин херек кырында хандыр-ган. Совет херэеженнер ниитилел амыдыра-

лынын бүгү талаларына улуг рольду ой-нап турар. Бүгү совет улус ие-херэеженге, ажил-ишчи херэеженге, коммунистиг тургузуушкунун идепкейлиг тургузукчунга кызыгаар чок хүндүткелди илергейлеп турар».

(Октябрьның социалист Улуг революциязының 60 чыл оюнун дугайында СЭКП Төп Комитетиниң доктаалындан).

ЧОГААДЫКЧЫ ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

(Топчуу, Эгези I-ги арныда).

Совет республикада бө талаам биле элээн ажал кылдынтал. Уругларын ишти санын 31 хуузу 202 уруглар садтарында, ислерде хаара туттуган. Кызыл хоорайда, Кызыл, Бий-Хем, Тагды райондарда уруглар садтары биле хандырылган эки. Бичалдаа Бай-Тайга, Монгун-Тайга, Барыш-Хемчик райондарда уругларын садиктер, ислерде кошкы хандырган. Бө райондарда школа пазм четпаан уруглар албан чердерини тууду чамас дейнеде. Республикада ле-чашты камгалаары экижидериче утланган хой ажалдар кылдынтал. Ам бисте чурттагы чонун 10 миң кишиге ле уруглар эмнегезинде 60 оруну онаажан турар. РСФСР-де көргүзүлгөн ол элээн бедик. Уругларын кыдык камгалаа албан чердерини материалдык базанын быжытлаар дээш чамас ажалдар кылдынтал. Район эмнегезинде хой кезинде уруглар салбырлары, сүт кучкылары бар. Бичалдаа жамдык райондарда неңиң болгаш чаштың камгалаанын байдалын чогуур деңгээлде тургузар дээш улуг күженишкени үндүрүп иреттин турар. Партия, совет органдарын удуруттуганга дайыган, чер-терде херэеженнер чөүлөндери херэеженнер бөдүрүлгө биле хой-иянти ажалына хаара тударыча утланган улуг ажалды чору-

дуу келген. Республикада херэеженнер чөүлөндери 1976 чылда социалист чарыкының түнөөлөрүн алгаш райондарын херэеженнер чөүлөндери арасында бирги чери Чөви-Хемчик районун херэеженнер чөүлөди (партия райкомунун херэеженнер ортузушта ажал чорудар кылдынтан эргелекчи В. И. Кизил, чөи, районун херэеженнер чөүлөндери даргазы И. Д. Кара-Саз) бирги чери элээн. Ийги, үшкү чертерде—Улуг-Хем болгаш Эриш райондарын херэеженнер чөүлөндери көрүп. «Хемчик» совхозта, республика типографиясында, «Революцияны чалымы» совхозта, Бай-Тайганың «Кара-Хөл» колхозунда, республиканын уруглар эмнегезинде херэеженнер чөүлөндери улус ажал-агайымын пазыларын додур болгаш ажыр күөсидеринге кирээл, херэеженнерин хой-иянти илешенин улам бедир дээш социалист чарыкка эки түнөөлөрдиг болгаш. Эске-даа херэеженнер чөүлөндери ажалында эки чүүдөр хон. «Бистин улузуну» улуг ажал-херектерин дугайын чугаалап тургаш, ажаа совет херэеженнерини калыг рольду ойлап турарына дугайын чугаалаанын барып болбас. Оларын шуургу чорунун болгаш таланткынын ачыдында бистин Төрөн чуртувуста дымка хой чедишкенин болгаш тилгелерин чеди алган. Бистин съездинде

ниитилел амыдыралың бүгү-дө талаларына келер үете төлөөлөр чугула сорулганы шийтпирлээрине-даа бистин ажалды херэеженнери биле улуг салымкыны килер дээр чугаа чок» деп, СЭКП ТР-нын Чигине секретары аш Л. И. Брежнев партиянын XXV съездинде чугаалаан. СЭКП-нин XXV съездинде айтканы улуг социал программаны амыдыралга боттанган талалы-биле республиканын херэеженнер чөүлөндери мурунда соруга улуг. Беш чылда болгаш оң ийги чылдында салдыган ажал-агай болгаш кылдура тургузушкунун сорулганын күөсидеринге партия, совет органдарына, хой-иянти организацияларына бүгү талалыг дуанын олар чедирер ужурут. Бө хүнперде көдөн ажал-ишчилеринде эң чугула херээ мал кыштагаашкынын организациястыг, хур-чагай эртерери, оң чаш төдү чидирер чокка камгалап алары, продуктулуун бедире, күрүне мурнууга планын оонаалдарын чедишкенин күөсидери болур. Улетпирде, тудугда, чонун коммунал-амыдырал, садыг хандырагында ажалдан турар херэеженнерин мур-нунда база улуг соруга салдыган. Херэеженнер бөдүрүлгө болгаш хой-иянти ажалына идепкейлиг хаара тудар, оларын бедик бөдүрүлгүлүг ажалдарына.

дыштарына, мергежилни бедиринге, удуларын киле-диринге таарымчалыг бай-ладарын тургузар дээш организацы ажалды күштедирер. Школарда, уруглар балдынарында, интернаттарда өөредитке-кижидилге ажалды экижидеринге улус өөредитке органдары-биле кыдык чөүлөндери күштедирер. Иениң болгаш чаштың мелиди хандырагында экижидеринге кыдык камгалаа органдарына боттуг дуанын чедирер, школа пазм четпаан уруглар албан чердеринде ажалды экижидеринге доктаамал сагып салары чугула. Бистин Төрөн чуртувусу бө чылдын бодунун алдарыг ойна-леп—Улуг Октябрьның 60 чыл оюн демдегээр. Бүгү чуртта ышкып, Тываның ажал-ишчи херэеженнери ол алдарыг ойналеп төлөткит бедиктер-биле утукту дээш идепкейлиг, бедик көдүр-лүшкү-биле ажалдан турар. СЭКП-нин XXV съездинде айтканын амыдыралга чедишкенин боттандыра-рыкта, ону беш чылдыг оонаалдарына база социалист хуадаларын хуусаа бөтүндө күөсидеринге боттарыны бүгү күштерин, чога-дыкты энергияны бөдөр. Ол чагай ажал-ишче чедишкенин бөдөр, эрчим херэеженнер! Бүтү-делегейни херэеженнер Хуру—Март 8-тин байыралы-биле, утга-дунмалар!

Арай чавыскалак сынныг, тырың мага-боттуг, бажымы дүктери шеверини аажок дыдыратыр дырал алган, далаш чок чеге, тода көрүшүгү хурек шырдайыг эми телефон-биле кезек чугаалашкан соонда, талаа эгеникчи илчилег ак халаттыг сестра кирип келди. — Силерни эминерде бөгү хулап алышкы чок турган ол чор бе? — Турар ужуруг чүве болгай. — Бичаарга силерге барган аарыг ижени чүге шичивей барганы ол, Анна Алексеевна? — Эчим терлөвт саабырында аарыг улус шичин чоруу барган болду. Телефонлаш тыппадым. Эчим чок тур деп регистратурага база дамчыттым. — Анна Алексеевна, силер бодунуң хүлээлгенин эки билди, чөи-биле хармылаанары күштедирин көрүп. Аарыг кижини хоумулааның бодуусу. Ол конуг эпок таарыла-дыр. Моон сонгар кичөөлөйлиг, сагып товангар, дымангар болурунун улуу-биле дидем. Бө чугуанын үезинде Кызыл хоорай поликлиниказын эргелекчиини кабинетинде олурган беш. Устунде каш сөткө-не чүткүдүг болгаш кыдык, мергежиле бердинге болгаш бодунуң херэени хармылаанын меделер билер чоруктуң чижээ көстүп келер. Бичаар чачыгарына быжыг күзел-сорук, могай билбес бот-чачыгышкын ажалды хармылаанын бедик меделер билери негеттнер. Ол бүгү шырлар Май Монгушова Чыгалда бар дээрин кыткан билди олдузус. «Май Монгушова-биле чогуу хандыр херэежи бээривсе ол чолдуг чурттиң, чагай сөткүлдүг, буяныг мергежил кижилерин бирээи деп чүве поран билдинер. 1961 чылдын күзүндө Ирдүкениң институту дооскан ажал эми кысты күш-ажылы бажымын эгелээр биле ырда кирген Бай-Тайга районунуң чоруткап, Терапевт

эмчини бод чогу чалымы-биле уткуп алган. Район төвүн Тээли эмнегезинге, бөи баштайгы ажал хуңу уттулдубас. Май Чанзан ажал шаты төне берген боорга, халаан ужул-гаш, бажыныча чынып чоругуна белеткенип тура, социал-де көре кааптарга, бир-де киж мунган ажалын сыр кара маны-биле халыттышан келгеш, эмнеге эжинге кэри доктаан: — Буяныг эмчилерим, «Мурвачы» колхозтун малчын киж мей. Кадыйн оор-гамайлаш туруп берген. Дуа дилеп чорурум бө. Адам Ба-ааранта. Хову турарың адаа таланында. Эминерин хой кезди чачылай бергезинде чалага-же чорур улуг М. Чанзанга же кирип кээр, ажал не бө-жүрүң кылдыла келте, хензи-де озадаан болза, бергезилеги таварыңа чугаажок турган. Май Монгушова баштай сүрээдекей хона берген. Чүң кылмыр? Тээлини те-рапевт эмчии М. Чанзан бодунуң шичип алган мерге-жилниң мурнууга бир-де ху-гаар мындиг берге тавары-каны ол. Бичалда-да ол көр-гүг, девидел, сула салдымаан. Институтка профессорын ол талаам-биле номчул турганы лекцияларын сактып келгеш, шалымкы хөдөлнп кирипкен. Холадар туттуңур, шимчээшкни бурзу дидим, күштүг, шийттирил алган. Удаваанда бичин чаштың өткүт үнү ажалы өт-бүленин өөрүшкүзү өртемтеге таралышкан. Терапевт эмчини ажалында кол чүве аарыгы мала толардыры болур дээрин ол бие-ке чугаа калдыла тайлыбырал берди. М. Чанзан эмнеге шугурун-га 16 чыл ажалдаан. Ол чылдар далагышкынын, арга-дуржулганы мөңүнээрин чылдары болгаш билдинер. Ол сөөлүг үезе, 1965 чылдын бээр найысылал Кызыл хоорай-ның поликлиникасында ажал-дап турар. Ол-а чылдарда

Май Монгушова эмчи-рай поликлиникада эргелекчи-ли чедир депшээ. (Кыдык кы-галдыла ажал-халыла дээш 1976 чылда Күш-ажыл-дың Кызыл Тук орден-биле шийнаткан. Март 8-тин бөдүүнүнде хоорай поликлиникада чедир берген, Май Монгушова Чан-заннун улурунун барыңа хой нуруузу херэе-женнерден тургустунган най-ралдыг коллективни ажалы-чын кижигүнериниң ажалы-рал, ажал-херектери-биле та-ымжар аргалыг болган бис. Бичаар шупту 120 киши ажал-дан турар. Оларын арасында кыдык камгалааны хой чыл иштинде ажалдан келген арга-дуржулгалыг хоочуннар бол-гаш коммунист күш-ажылы-ды пазыларын-ла бар-ла, Чижээ, участок эмчилери С. Кавалчук, Л. Ховалыг, невро-патолог А. Мажова, дээш че-териниң терапевти Л. Жеребова, сестралар А. Пате-нина, И. Ондар, поликлиника-ның улуг сестралы Г. Донган, Э. Чыл ажал стажыг регис-тратор Л. Фисенко болгаш өс-көргө-лаа чүгө коллектив кижигүнери эес, а кыдыкчы-лар чоргаларын. Олар наашкан ажалын ак сөткө-диг күөсидин турарында ажал-да, боттарынын шичип алганын наран болгаш хармысалганы мергежилне илгү күзел-биле бердинге, эш-өрү-биле найы-ралдыг, үзүк-соксаал чок үнү-кирген чога элпел-ээ-дек, сагып чоангар. Кижиниң эми-тыныгы ажал-жанын келген аарыгын когуу үзе эмвеп, оу ажал тылээрн наран болгаш берге. Ол чагай улуг соруга-ны Май Монгушова Чанзан ышкып чоңуна бааран болу-рунга кезээде белен, чолдуг чуреттиг, чагай сөткүлдүг, бедик соруттуг, бажыг турму-туг, ак халыттын бөдүгүг элери—эмчилер амыдыралга чеди-шкенин шийттирил, ил-чилерге өөрүшкүтү маңай чорур.

Д. САЛЧАР, «Шыныг чорр.

Саннар, фактылар

- КНО-нун Кол ассамблея-зының XXV сессиязын кичи-кичелериниң шийтириң бзу-саар 1976 чылдан 1985 чылда чедир үени «Ден эрге, көжүр-де болгаш тайың деп козуру-биле делегей херэеженнериң деткайың оң чылы кылдыр чорлож.
- 30 чыл бурунгаар, 1946 чылда Херэеженнерниң бүгү-делегей федерациязына 41 чурт кирип турган, ам ында 106 чуртан 121 национал ор-ганизация бактап турар.
- СЭКП-ниң XXV съезди-нин бистин чуртувустун херэе-женнерден 1255 киши кы-рыккен. 1976 чылдын январь-бирде турганы-биле атыра-СЭКП-ниң хүлээлгенине 3,6 миллион херэеженнер кирип турар.
- 4 миллион ажал херэе-женнер улугтур бөдүрүлгө-рин болгаш административ-албан черлерин бөдүртүп турар 200 миң ажал кижик чек, кыл-дис, лаборатория эргелекчи-инде ажалдап турар.
- Тоску беш чылдыг сөөлү-кызында 90 миң херэеженнер эргелекчи болгаш медальдар-биле шийнаткан. 38 кижиге Со-циалист Күш-ажылдын Маадыр деп бедик атты тывыскен. 1975 чылда социали-ст чарыктын мурнакчылары 17 кижиге күш-ажылы шыл-о-рагай чедишкенин ажал-бир-де дуогар Күрүне ша-кы-ның дурады атты тывыскан.
- ССРЭ-де күрүнеки эрге-сен-Сайгарар органдар хой-херэеженнер кирип турар. 1974 чылда ССРЭ-ниң Дээш-Сөөдиге 475 кижиге социали-стик Эмнегезин республика-ларын Дээш Советтерин-де советтандарын 35 хуулу, автономия республикалар-нын 39, черлер Советтеринде—49 хуулу херэеженнер.

Бө каш чурутан-на бистин алдарыг херэеженнериң боттарының мергежилниң ажалы-биле улус ажал-агайының ажалы-буру адырларында найы хире тура-соруктуг ажалдап турарын доран эскерип каар бис. ЧУРУКТАРДА: (солгай талаан) бирги чурутта—Кызылдың № 48 тууд эргелинде эки ажалдыг коллективтериниң бирээи—Л. Д. Мэзинаның бригаданың бөлүк шеверлечилери. Ийги чурутта—материалдыг чагай кижиктиг бөдүрүчүлери—«Көк-Тей» совхозтун бөлүк саначылары кеңээ-

ни саалданы дооскан соонда. Ушкү чурутта—Ыранны бөвүрүнү харылаа бедириниң мергежилдиг телеграфизи Куулар Назыпша. Ол ажаа 16 чыл ажалдаан, коммунист күш-ажыл-дың шалымчысы. И. Назыпша ажалдап олурда бө чурунту тырттырган. Дөрткү чурутта—аныял салгалды эртем-билигилгил ылдыр өөредип, кижизидип турарларын бирээи—Кызыл-дың № 4 школасында химия башкысы Е. Г. Худящова өөр-ничилери-биле кады. А. ЗАЙЦЕВИҢ болгаш С. ЧАЖИН-ОЛДУҢ фотолары.

АМЫДЫРАЛ БАЙЛАК, ЧААГАЙ

Улаас бежен харлаар мен. Бө уеши дүргүзүндө хойну көрүп келдим. Бистин Тыва республикамын эң ыракты бозуну—Монгун-Тайга району Моген-Бүрен деп чере чурт-та, ажалдан келгеш, амы шаңгык магазым, чаагай чаар-тыгааны, хуи бүрүгет саймаларын доктаама көрүп келдим. 1988 чылды казан-даа утайа мен. Бичан ол дугаар урууну божааным соонда, ССРЭ-нин Дээш Советиниң Президиуму «Маадыр-мен» Алды Сылдызын менэ ты-мыскан. Бөдүн тыга арат не дээш партияны болгаш ча-зактың үнөөлөшкн ол хире магазым, сөткүлге чок, өөрүн-чүг, байырагың-дыр. Амы үеде өт-бүлөм ээни Херини Когуртукч Иргит биле «Моген-Бүрен» колхозтун төрүр 520 ажал баш хоюн кады-рып тур бис. Чүгө бистер бие, бистин ажал-төдүгө база арат-чонуга баран болду, күрүленип, хой-иянтиң ажалын ак сөткө-диг күөсидин чорурга, ада-неиз бистерге база өөрүн-чүг аажок. Улуг уруум Лиан бистин Кызыл-Хая суурда са-дык эргелекчилер турар. Оң бистин Хулар-оол—чылыгы. Шыныс Мугур-Авем суурда даярмалга комбинатында мастерлер турар. Лиан—Кызылдың педагогика институту-нун студентин, Борис биле Иван Совет Армиянын хүрөө-лөндө шери албаны эртерин турарлар. Арткашары школа.

Коммунист партия херэе-женнер дугайында ада сагыш салымкынын доктаамал илергелештирилген бөдүрүлгө биле бистин хой-иянти ажалың идепкейлиг киргизилген бедик-биле үнө-лөй турар. Октябрьның социали-ст Улуг революциязының 60 чылдын дугайында СЭКП Төп Комитетиниң доктаа-лында мында дрон: «Совет херэеженнер иштинде амыды-ралың бүгү талаларына улуг рольду ойлап турар. Бүгү совет улус ие-херэе-женге, ажал-ишчи херэеже-ге, коммунист тургузууш-кунун идепкейлиг тургузук-чузунга кызыгаар чок хүндү-ткелди илергейлеп турар». Бүгү чуртта ышкып, Улуг-Хем-ниң херэеженнери ол бүгү дээш байыралды таварыш-тыр төрөн партияга өөрүч чедишкениниң сөстөрн чурттын ханшакыдан чугаа-лан турар. Бөдүрүлгөгө бедик көргүзүл-гө кирип чеди алган турар, хой-иянти амыдыралыга идеп-кейлиг иштер бисте элээн өскө. Районда 23 хойжү херэе-женнер төрүр чүс пазм мал-дан 90-дан 122 чедир ажал, ху-рагыны алган. Олгу беш чыл-дын баштайгы чылдыда күш-ажылдык бедик көргүзүлгө дээш «Күш-ажылдыг хостуу» совхозтун саанчымы О. Са-наажым Күш-ажылдык Кызыл Тук орден, «Найы-рал» совхозтун өшкү да-дарчыны Д. Чачымы «Ху-дүлөдиг Демдег» орден, «Ак-дуура» совхозтун хойжуу И. Дамырын Күш-ажылдык Алдар орденниң үшкү черге-ли-биле, «Улуг-Хая» совхоз-тун саанчымы Э. Мандышпа «Күш-ажылды эрес-маадыр» Совет Эмнегезиниң бүгү ажалы чонпарына СЭКП ТР-нын Чагаалы, Бүгү-эллел социалист чарыкының Дээш СЭКП ТР-нын, ССРЭ-нин Министрлер Чөүлө-нденин, ВПС-ниң болгаш ВЛКСМ ТР-ның доктаалы, Октябрьның социалист Улуг революциязының 60 чыл ою-нун дугайында СЭКП ТР-ның доктаалы бүгү улус-биле бир

«Улуг-Хая», «Күш-ажылдыг хостуу», «УТКА 25 чыл» совхозтарга «Херэеженнер—күш-ажылды, хой-иянти ве-лер» деп айтырмалыг садыг-тары соопу утка-шангарды эртерилгезин. Ажал-ишчи херэеженнери социалист чарыкы идеп-кейлиг хаара-тутулушап, ты-мыгың, инициативалыг ажалдап турар херэеженнер

Норбу) бирги чери алган. Мында 120 хире херэеженнер-ниң 102-ин совхоз бөдүрүл-гөнде хаара туттуңган, 40 хире кижиге кезээде школарын 8—11 класстарында өөрөнчү турар. Даярмалыган, ар-гымынын, атам-чем кылдыры-ныч бөдүмүрчөгө херэе-женнери калба-биле халдык-шыдын шыдаан. Эске хой-иянти организациялары-биле

ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛ-ИШТЕ

дыг торук дээш деп медал-дык шаңгалар. Ол ышкып тус-тус совхозтардан саанчылар Д. Бадыймы, Ч. Динс, С. Чудан Артык чылын бир иккен-не 2000 ажалыг иш сүттү саттырган. Бичаа ажалыңары Л. Уу-нмыс, Г. Федоскина, С. Элэчмы быаадаан-на хонукта орту-маа-биле 550—580 немесде деленин ай келгештер. Бир эвес улус ажал-агайымың өскө адырларын алар болза, олардан мурнакчы херэеже-нерни хойу-биле адал бо-лур.

домей, райондуг ажал-ишчи херэеженнери чаа-чаа күш-ажылды херектерге улам со-рук кирипкен. Херэеженнер чөүлөндери-нин ажалы солун, утга-ш-чалыг, асылтыг болуу дээш партия организациялары улуг ажалды чоруду турар. Чи-жээ, чөүлөндөр даярлары-ны семинарыдан айтыла, «Агиткватралага» соци-алист чарыктын болгаш кул-тур-массалыг ажалды орга-низацылары деп темага бо-лүктөр ажалы-биле семи-нараарын эртерилгезин.

бө чөүлөд кижизидилге ажал-ды күштедирген. Сагыла-чуруму кошкы өт-бүлөндери, берге кижизидилгелер утук-ларын үчүткө ан, эш хуузуңу судун агиткватралага эртер-рин практикага турар. Бичанга бө суурда хой-иян-тың сагыла-чурумун бы-жытлаар талаам-биле ажал өскө черлерден дээр. Социалист чарыкты орга-низааар, көлө ажал-ишчи-лер ортузунга идея-кижизидилгелер ажалдарын күште-дирерине «Ак-Турту», «Күш-ажылдыг хостуу», «Найырал» совхозтарын Бузун-Терен,

